

на всіх рівнях інституту керівників оборони, створення служб цивільної оборони та органів, спеціально уповноважених на вирішення питань оборони; ефективне застосування системи кадрового забезпечення централізованого типу; підвищення ефективності військово-патріотичного виховання громадян України та інше [3, с. 107].

Таким чином, з огляду на викладені проблеми у сфері обороноздатності України, безсумнівно постає питання щодо реформування та покращення цієї сфери, що і було запропоновано у викладеному матеріалі.

Список бібліографічних посилань

1. Обороноздатність України у XXI столітті: виклики, загрози та шляхи їх подолання : парламентські слухання від 23.07.2014 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. URL: http://static.rada.gov.ua/zakon/skl7/5session/par_sl/sl2307214.htm (дата звернення: 20.11.2017).

2. Борн Г., Флурі Ф., Ланн С. Контроль та управління: актуальність парламентського контролю над сектором безпеки. Збірник статей з фундаментальних аспектів парламентського контролю над сектором безпеки. Брюссель ; Женева ; Київ, 2006. 179 с.

3. Сокурєнко В. В. Сфера оборони України: адміністративно-правове регулювання : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 544 с.

Одержано 21.11.2017

УДК 343.132

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасний період розвитку України характеризується зміною орієнтацій нашого суспільства в політичній, економічній, соціальній, правовій сферах та різким ускладненням криміногенної ситуації в країні. Це обумовлює розвиток специфічної системи наукових знань, предметом дослідження яких є типові ознаки латентних злочинів і найбільш ефективні, переважно негласні, заходи, засоби і методи, що застосовуються оперативними підрозділами правоохоронних органів у процесі оперативно-розшукової діяльності.

Теорія оперативно-розшукової діяльності сформувалась як галузь наукового знання в результаті інтеграції та диференціації наук кримінально-правового циклу. У системі юридичних наук саме теорія оперативно-розшукової діяльності покликана озброювати практику протидії злочинності комплексом наукових висновків і

рекомендацій, необхідних для ефективної організації та проведення оперативно-розшукових заходів, створення методологічних, правових, організаційних, інформаційних та інших передумов успішної діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо виявлення і розкриття злочинів. Основою цієї теорії є численні попередні та сучасні теоретичні напрацювання і, головне, прийняте в Україні законодавство що регламентує оперативно-розшукову діяльність [1; 2].

Крім того за роки незалежності в Україні підготовлено й захищено значну кількість дисертацій з оперативно-розшукової діяльності, у результаті чого одержали фундаментальну розробку чимало важливих і принципових питань цієї галузі наукового знання. Це дало можливість підготувати нове покоління вчених, що продовжили комплексні наукові дослідження з актуальних проблем теорії оперативно-розшукової діяльності [3]. Ці дослідження здійснювались колективами Харківського, Київського, Дніпропетровського, Луганського, Львівського, Одеського університетів внутрішніх справ та інших навчальних закладів МВС і Академії Служби безпеки України. У результаті їх проведення одержали фундаментальну розробку чимало важливих і принципових питань цієї галузі наукового знання. На науковій основі були запропоновані визначення об'єкта, предмета, кола суб'єктів, засобів, заходів і організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності, сформульовані найважливіші вихідні положення негласної роботи, основи загальної та спеціальної методики і тактики, виявлення, попередження і розкриття окремих видів злочинів, а також інших напрямків теорії ОРД [4].

Аналіз проведених за останні роки наукових досліджень спонукає до висновку, що особливу увагу з боку науковців привертала ті питання теорії оперативно-розшукової діяльності, які визначають і розкривають: соціальну обумовленість і державно-правовий характер оперативно-розшукової діяльності; шляхи удосконалення нормативно-правового регулювання цієї діяльності; принципи її здійснення; проблеми застосування спеціальних засобів, заходів і організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності; питання компетенції різних суб'єктів цієї діяльності, а також координації їх діяльності; особливості організації й тактики проведення оперативно-розшукових заходів; проблеми державного, судового та відомчого контролю з метою забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян. Вважаємо, що і подальший розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності багато в чому пов'язаний з науковою розробкою саме цих напрямів дослідження.

Останнім часом у зв'язку з реформуванням кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства гостро

постало питання науково-теоретичного осмислення сутності та змісту оперативно-розшукової діяльності. У ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» дається її офіційне поняття як «системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних і контррозвідувальних заходів, що здійснюються з використанням оперативних і оперативно-технічних засобів. Отже, поняття оперативно-розшукової діяльності у чинному законодавстві передбачає її комплексний характер і залежно від вирішення тих або інших завдань можна виділити три основні її напрями: пошуковий, розвідувальний, контррозвідувальний. Характерним для всіх напрямів оперативно-розшукової діяльності став її захисний характер, направлений на створення умов, що забезпечують захист визначених законом об'єктів від злочинних посягань, на усунення причин і умов вчинення злочинів, своєчасне виявлення і припинення протиправної поведінки.

Ці базові положення були розвинуті у роботах багатьох українських науковців [5–8]. З огляду на накопичений емпіричний і теоретичний матеріал, вчені і практики дійшли висновку, що теорія оперативно-розшукової діяльності – це наука, яка досліджує закономірності механізму вчинення тяжких та особливо-тяжких злочинів і протидії кримінального середовища, виявлення інформації про злочин і його учасників, збирання, оцінки і використання фактичних даних про них, яка розробляє правові, організаційні, методичні й тактичні основи щодо ефективного застосування оперативно-розшукових сил, засобів і заходів у протидії злочинності. У системі юридичних наук саме теорія оперативно-розшукової діяльності покликана озброювати практику боротьби зі злочинністю комплексом наукових висновків і рекомендацій, необхідних для ефективної організації та проведення оперативно-розшукових заходів, створення методологічних, правових, організаційних, інформаційних та інших передумов успішної діяльності оперативних підрозділів щодо попередження, виявлення і розкриття злочинів.

Окрім власне теоретичних питань сутності та змісту оперативно-розшукової діяльності, важливе місце у справі подальшого розвитку теорії ОРД посідають проблеми, пов'язані з науково-теоретичним осмисленням правового регулювання, організації і тактики діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів. Серед них: питання правового регулювання; удосконалення організації й тактики діяльності оперативних підрозділів; використання сил та засобів оперативно-розшукової діяльності; застосування методів та заходів, визначення їх переліку та змісту в нормативно-правових актах України; сприяння громадян здійсненню оперативно-розшукової діяльності, їх соціальний та правовий захист; дотримання законності;

забезпечення прав і свобод людини під час здійснення оперативно-розшукової діяльності тощо.

Актуальним напрямком дослідження зазначених проблем оперативно-розшукової діяльності є глибокий і всебічний аналіз сучасної правової основи цієї діяльності й подальше удосконалення її правового регулювання. У першу чергу це стосується законодавчої частини правових засад. Говорити про важливість прийнятого у 1992 році Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» немає потреби, вона очевидна. Разом із тим не можна не відзначити, що цей правовий акт не позбавлений певних недоліків. Окремі його положення сформульовані не зовсім чітко, суперечливо і можуть трактуватися по-різному. Багато питань зовсім не врегульовані. На основі аналізу Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» можна зробити висновок про те, що він потребує істотних змін. Оптимальним варіантом вирішення даного питання є розробка і прийняття Закону в новій редакції. В однаковій мірі ці недоліки характерні й для підзаконних нормативних актів, що регламентують оперативно-розшукову діяльність [9].

З нормативно-правовим регулюванням оперативно-розшукової діяльності пов'язане питання про правовідносини, що виникають у сфері цієї діяльності. Це питання давно привертає увагу дослідників і постійно перебуває в центрі їх наукових інтересів. І це не випадково. У правовідносинах найбільш яскраво відображаються особливості механізму правового впливу на суспільні зв'язки, чітко проявляється специфіка правових методів, що використовуються різними галузями права для регулювання таких зв'язків. Саме у правовідносинах, у їх виникненні й припиненні та їх зміні, у тих правах і обов'язках, що виникають, виявляється справжнє життя норм права. Тому визнання відносин, що складаються у сфері оперативно-розшукової діяльності, правовими дозволяє зробити висновки, що мають як прикладне, так і наукове значення. Воно полягає в тому, що при цьому розкривається найважливіший аспект фактичної обґрунтованості правового регулювання, демонструються можливості реального втілення норм у права й обов'язки конкретних осіб, що беруть участь в оперативно-розшуковій діяльності [10, с. 49–53].

Дослідження теорії оперативно-розшукової діяльності пов'язані з інтенсивним розвитком в сучасний період наук кримінально-правового циклу. Відомо, що теорія оперативно-розшукової діяльності виникла не «на голому місці». Вона формувалася і розвивалася на основі інших галузей, насамперед, кримінально-правових наук (криміналістика, кримінальний процес, кримінологія, кримінальне і кримінально-виконавче право). Наукові досягнення цих галузей, зокрема

кримінального процесу, після прийняття КПК України, стали обов'язковими для використання у практиці оперативно-розшукової діяльності. І навпаки, теорія оперативно-розшукової діяльності збагачує інші теорії наук кримінально-правового циклу [11, с. 13–17].

На завершення вважаємо за доцільне зазначити наступне. У даній роботі окреслено і коротко розглянуто лише деякі, на наш погляд, найбільш важливі напрями розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності за часи незалежності України. Є й інші. Вони позначені в працях ряду авторів, що заслуговують на серйозну увагу і повинні враховуватися під час проведення наукових досліджень.

Список бібліографічних посилань

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 22.10.2017).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 22.10.2017).

3. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с.

4. Пчолкін В. Д. Розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності за роки незалежності в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2 (53). С. 113–121.

5. Ортинський В. Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності : монографія. Львів : ЛЮІ, 2004. 436 с.

6. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 567 с.

7. Слінько С. В. Теорія і практика реформування досудового розслідування : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2011. 270 с.

8. Теорія і практика протидії вимогам оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України : монографія / А. В. Баб'як, І. О. Крепаков, О. С. Омельченко та ін. Львів : Галиц. видав. спілка, 2012. 246 с.

9. Юхно О. О. Проблеми вдосконалення правового регулювання оперативно-розшукової діяльності та її узгодженості з кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3 (74). С. 159–167.

10. Козаченко І. П. Проблеми правових відносин і законності в оперативно-розшуковій діяльності. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2000. № 3. С. 49–53.

11. Пчолкін В. Д., Федосова О. В. Історичні та теоретико-методологічні аспекти інтеграції та диференціації кримінально-правових наук. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2013. № 1082. С. 13–17.

Одержано 21.11.2017